

Els textos falsos de Ripoll de l'any 888

Text i fotografies > JOSEP CAMPRUBÍ SENSADA, doctor i especialista en història medieval

L'any 888 es va consagrar l'església del monestir de Santa Maria de Ripoll. Aquest fet ens ha arribat per mitjà de tres textos que ens l'expliquen de manera diferent. Però, què s'amaga darrere d'aquestes versions? Per a quin propòsit es van fer? Qui les va crear i

quan? Provarem de respondre aquestes preguntes fent un viatge als primers temps del monestir.

Sabem que el 20 d'abril de l'any 888 el bisbe Gotmar de Girona va consagrar i dotar l'església de Santa Maria de Ripoll, un edifici que havia estat promogut pel comte Guifré el Pi-

lós i per la seva esposa, la comtessa Guinedilda (o Guinedella), i que ara lliuraven a la dignitat de l'abat Daguí. Aquest fet ens ha arribat en tres documents amb continguts diferents, però cap dels quals és original, ja que entre final del segle XVII i començament del segle XIX els monestirs d'Espanya varen ser expropiats pel govern i els seus béns es varen subhastar, uns processos que es van denominar *desamortitzacions*. Una d'aquestes va ser la que va promoure Juan Álvarez de Mendizábal l'any 1836 i sembla que va afectar el monestir de Ripoll i fins i tot l'arxiu, motiu pel qual va desaparèixer força documentació, entre la qual hi havia aquests suposats originals. Per això només en tenim còpies, gairebé totes desades a l'estranger.

Si ens preguntem per què hi ha tres documents diferents del mateix fet, hem de respondre que és perquè un és autèntic i els altres dos falsos, cosa de la qual avui dia no dubta cap historiador que hagi estudiat el tema. Una altra cosa és saber la causa o causes que es fessin, qui els va fer, quan i la repercussió que varen tenir, unes incògnites que intentarem explicar a continuació.

Les tres versions

La primera és la més curta. En tenim dues còpies fetes entre 1644 i 1660 per Guillem Costa, desades a la Biblioteca Nacional de París, dins de la Collection Baluze, volum 107, als fulls 181 verso - 182 recto i 297 recto. Només s'hi esmenta una sola propietat del monestir de Ripoll situada al comtat de Cerdanya, al lloc anomenat Lluç, que el localitzem al costat de Llivia, actualment en territori francès. Hi ha unanimitat entre els estudiosos a l'hora de considerar que aquest text hauria de ser el de l'acta de consagració autèntica.

>> El monestir de Ripoll, lloc on es van fer els dos documents falsificats que suposadament eren de l'any 888.

La còpia més antiga de la segona versió també es conserva a la recopilació esmentada anteriorment de Guillem Costa, als fulls 182 verso - 183 verso. Sabem que al monestir de Ripoll hi havia una còpia feta el 1066, una del 1169 i que al monestir de Montserrat n'havien conservat una altra, però totes van desaparèixer a començament del segle XIX amb les desamortitzacions o la guerra del Francès. En aquesta s'atribueixen al monestir de Ripoll les propietats de Gréixer (comtat de Cerdanya), les esglésies de Borredà (al *pagus* Berguedà), Sant Vicenç i Sant Joan d'Obiols (comtat de Berguedà), la paròquia i vila d'Exeduç (comtat d'Urgell), els llocs d'Estiula i Ordina (propers al monestir), i a la marca els llocs de Santa Maria de Ponts, al costat del Segre (actual Solsonès), Sorba (actual Berguedà), les esglésies de Montserrat (actual Bages) i al costat de Tarragona, el lloc de Centcelles, amb quatre termes disposades circularment (o fent un circuit).

Pel que fa a la tercera versió, i sempre seguint el que ens diu el text mateix, es tracta d'una recopilació dels alous (propietats plenes) que tenia el monestir, que va manar fer el comte Guifré el Pilós el dia de la consagració de l'església. S'hi esmenten, amb les mateixes paraules, els indrets que apareixen a la segona versió, un alou entorn del monestir format per diverses possessions i Santa Maria i Sant Pere de Matamala (actual Ripollès). La còpia més antiga que se'n conserva és a l'Arxiu de la Corona d'Aragó (Cancelleria, pergamins de Guifré I, número 5), però sabem que al monestir de Ripoll n'havia existit una que datava del 28 de febrer de 1066, i que a Montserrat n'hi havia hagut una altra. Avui dia, ambdues han desaparegut. També la trobem copiada diverses vegades a la recopilació de Guillem Costa, que hem esmentat més amunt.

Per què diem que són falsos?

Perquè sabem que les propietats que s'hi esmenten foren incorporades al monestir posteriorment, ja que s'han conservat alguns documents que n'acrediten la cessió o la possessió. Així, els indrets que formen l'alou que envoltava l'església de Santa Maria, amb Ordina i tot, els trobem en la consagració de l'església de Sant Pere del

>> La Breu història del monestir de Ripoll va ser recopilada per un monjo cap als anys 1147-1148 i donava com a bones les dues falsificacions.

monestir de Ripoll, feta el 890, i els indrets d'Estívol, l'alou de Matamala, les esglésies de Borredà, Sant Vicenç d'Obiols i Gréixer ens apareixen en un precepte concedit pel rei Lluís d'Ultramar l'any 939 al monestir de Ripoll. Els llocs d'Exeduci, Sorba, Ponts i Montserrat els trobem en un precepte del rei Lotari atorgat el 982 també al monestir de Ripoll.

L'única propietat esmentada als documents falsos de 888 que no trobem documentada enlloc és Centcelles. Què vol dir, això? Doncs que possiblement l'objectiu de les falsificacions era justificar que Centcelles era del monestir de Ripoll des del 888, i així poder-se'n apropiat quan es va fer la conquesta de les terres properes a Tarragona, aproximadament cap a l'any 1129.

>> L'actual Scriptòrium de Ripoll, que és una atracció turística i no és pas l'indret on hi havia l'escrivania medieval del monestir.

Quan es van fer les falsificacions, per què i qui les va encarregar?

Alguns autors consideren interpolat el segon text dels que hem enumerat, és a dir, que conté el text autèntic amb afegits posteriors. Però un document que té una validesa jurídica i ha estat tergiversat, és evident que l'hem de considerar una falsificació, ja que hi ha voluntat de frau.

Pel que fa a la recopilació de béns que va manar fer Guifré el Pilós que hem presentat com a tercer text, ha creat diversitat d'opinions sobre el moment en què es va crear. Per esmentar-ne algunes de les més rellevants, Ramon d'Abadal a la seva obra *Els temps i el regiment del comte Guifred el Pilós* (pàg. 132-146) considerava que, com que n'havia existit una còpia de 1066, la recopilació s'havia d'haver redactat abans del precepte reial de 982. En canvi, Ferran Valls Taberner, en un article publicat el 1936 dins del primer volum de la *Miscel·lània d'estudis literaris, històrics i lingüístics*, el considerava del segle XII. Nosaltres

mateixos, a l'obra *Conquesta i estructuració territorial del Berguedà* (documents suspects 6-8), basant-nos en els indrets que hi apareixien, consideràvem que s'havia elaborat entre el precepte reial de 939 i el de 982. Però hi ha coses que se'n van escapar tant a Ramon d'Abadal com a nosaltres: el fet que a cap precepte hi apareix Centcelles i que, per tant, les falsificacions no poden ser del segle X, sinó posteriors. Els textos falsos, quan parlen de Ponts, Sorba, Centcelles i Montserrat, diuen que estan situats a la *marca*, una paraula que no trobem en cap dels textos autèntics del segle X esmentats abans. Els falsos, a més a més, esmenten Sant Vicenç i Sant Joan d'Obiols, i els vertaders del segle X, només Sant Vicenç. Així, és possible que la falsificació fos del segle XII, com deia Ferran Valls Taberner.

Sabem que cap al 1129, aproximadament, es va conquerir Tarragona, i, per tant, també Centcelles. Això vol dir que les dues falsificacions es degueren fer més o menys en aquesta data amb

la intenció d'apropriar-se de Centcelles tot al·legant que l'indret ja havia estat conquerit segles abans per Guifré el Pilós i cedit al monestir de Ripoll el dia de la consagració de la seva església l'any 888 i que, per tant, ara que es tornava a reconquerir, en reclamaven el dret de propietat.

Els anys 1147-1148, un monjo de Ripoll va escriure en un manuscrit l'anomenada *Breu història del monestir de Ripoll*. Avui dia, que nosaltres sapiquem, només es conserva al llibre titulat *Marca Hispànica* (document 404), fet compilar per Peire de Marca al segle XVII. En aquest text es dona molta importància a la fundació del monestir i es copien literalment les propietats que apareixen en els dos textos falsos. D'aquesta manera aquestes dues tergiversacions van quedar incorporades a la història del monestir com a fets reals i no inventats.

El lector segurament es preguntarà: si els dos textos falsos van ser escrits al segle XII, com és que n'hi havia senyals còpies de 1066, avui dia desapa-

>> Veïnats de Matamala (actual Ripollès), amb l'església de Santa Maria, que apareix esmentada en els dos textos falsos de l'any 888.

>> L'església de Santa Maria de Borredà (actual Berguedà), que en el segle x era possessió del monestir de Ripoll.

regudes? Nosaltres creiem haver-hi trobat una resposta: l'any 888, la lletra que s'usava era l'anomenada visigoda, molt diferent de la minúscula carolina dels segles xi i xii. Un escriptor del segle xii podia falsificar perfectament un text i datar-lo de 1066 sense que es notés cap diferència cal·ligràfica, però, en canvi, no sabien escriure amb la lletra del segle ix i per això s'hauria descobert l'engany. Quina era la solució? Crear dos documents falsos en els quals es digués que eren còpies fetes l'any 1066 d'un text anterior de 888, i així ningú notaria cap tipus de lletra fora de context.

L'escriptor que apareix a les còpies falses de 1066 és Bernat, prevere i monjo, però, com hem vist, ell no en fou pas l'autor, si és que aquest personatge existí de veritat. És molt difícil saber qui el va redactar, però sí que podem saber qui el va manar fer, ja que una decisió així mai es pren per iniciativa de cap monjo, sinó per manament de l'abat que hi ha, i que en el

nostre cas seria Pere Ramon, que va tenir aquesta dignitat entre 1125 i 1153, aproximadament. Per tant, ell també hauria fet compilar la *Breu història del monestir de Ripoll* de 1147-1148 per introduir-hi les dues falsificacions com a fets històrics veritables i, a més a més, hauria justificat una gran expansió territorial cristiana, ja que feia arribar fins a Lleida i Tarragona les conquestes de Guifré el Pilós.

Segons ens explica Pròsper de Bofarull al seu llibre *Los condes de Barcelona vindicados* (capítol Genealogía, pàgina 19, nota 1), publicat el 1836, hi havia un document desat al «Archivo de Ripoll, en los legajos pequeños del estante 2, cajón 2», en el qual s'explicava que el comte Ramon Berenguer IV, l'any 1150, havia confirmat l'honor de Centcelles al monestir de Ripoll, atès que aquesta propietat figurava a l'acta de consagració de 888. Per tant, els falsos textos van ser tinguts com a bons pel comte i finalment el monestir de Ripoll va obtenir Centcelles.

Recapitulació

Ara ja estem en disposició d'explicar al lector com va ser el procés que es va seguir per fer la falsificació: a final dels anys vint del segle xii, les tropes comtals lluitaven per aconseguir el control de Tarragona i els seus entorns, els quals conqueriren el 1129, aproximadament. Entre aquesta localitat i Constantí hi ha el lloc de Centcelles, un edifici d'època romana, avui dia restaurat i visitable, que, amb els terrenys adjacents limitats per quatre fites, va cridar l'atenció de l'abat o dels monjos del monestir de Ripoll, que hi veieren l'oportunitat de recaptar-hi dècimes (la desena part de la collita) i primícies (els primers fruits). Per tal de legitimar que era seu, van fer una còpia de l'acta de consagració de l'església de Santa Maria de Ripoll de l'any 888 en la qual inseriren altres propietats que apareixien en un precepte del rei franc Lluís d'Ultramar, del 929, i en un altre d'atorgat el 982 pel rei Lotari, també franc, i hi afegiren l'indret de Centcelles. Alguns passatges són copiats lletra per lletra. Per tal de ratificar encara més aquestes donacions, van crear un altre document fals en el qual es deia que el comte Guifré el Pilós havia manat fer una llista de propietats de Santa Maria de Ripoll just el dia de la consagració de l'església. Per tal que no es notés que els dos textos eren falsos, no es feren en un suposat document original, sinó en sengles suposades còpies fetes el 28 de febrer de 1066 per un prevere i monjo anomenat Bernat. Per tal de donar més credibilitat a les dues falsificacions, el seu text s'incorporà en una breu història del monestir compilada el 1147-1148. Tot això va donar fruit, ja que sembla que el 1150, aproximadament, el comte Ramon Berenguer IV va ratificar la propietat de Centcelles al monestir de Ripoll.

Però la cosa no va acabar aquí, sinó que les dues falsificacions van adquirir tanta importància que gairebé tots els llibres d'història de final del segle xix i d'inici del segle xx (i fins i tot alguns de final del xx) els van utilitzar per justificar que les conquestes de Guifré el Pilós havien arribat fins a Tarragona. És a dir, que els textos falsos van ajudar a engrandir encara més la llegenda històrica d'aquest personatge.